

MORAVSKÁ
ZEMSKÁ
KNIHOVNA

HISTORICKÉ FONDY

MORAVSKÉ ZEMSKÉ KNIHOVNY V BRNĚ

**Zpráva o řešení výzkumného záměru MK00009494301
řešeného Moravskou zemskou knihovnou v Brně**

Průběžná zpráva za rok 2009

Ing. Petr Žabička
a kolektiv

Brno, 15.12.2009

A Konstatační část

V kontextu řešení výzkumného záměru je Moravskou zemskou knihovnu významným milníkem to, že byla letos shledána jako přípustná z hlediska postavení dle Rámce společenství pro státní podporu výzkumu, vývoje a inovací jako výzkumná organizace při plnění podmínek stanovených výzkumným organizacím Rámcem. Tato změna umožní MZK koncepční rozvoj vlastního výzkumu a vývoje.

Rok 2009 byl šestým, tedy předposledním rokem řešení výzkumného záměru, tato roční zpráva je tedy šestá v pořadí. V jednotlivých bodech navazuje na předešlé zprávy, které jsou zveřejněny na adrese <http://www.mzk.cz/projekty/histfondy/> společně s dalšími informacemi o výzkumném záměru a jeho výsledcích.

A.1. Katalogizace

V oblasti zpracování historických fondů bylo možné navázat na práci odvedenou v předešlém roce. Výsledky dosažené v předešlých letech jsou shrnuty v Příloze 1 roční zprávy loňský rok. Významnou koncepční změnou bylo v letošním roce rozhodnutí o označování všech zpracovaných exemplářů (i zpětně) čárovým kódem, které umožnilo prověřit stav fondu formou revize na straně jedné a na straně druhé pak zkontrolovat základní parametry jednotlivých záznamů (typ dokumentu, existence přívazků, korektnost vložených identifikátorů apod.) Pro příští rok zbývá fyzicky revidovat ještě přibližně 30.000 dokumentů.

A.2. Digitalizace

Postupně vznikající digitalizační pracoviště MZK není prozatím vybaveno výkonnější technikou, využívá se proto převážně menších nebo starších zařízení, ať už jde o digitální fotoaparát Canon na stativu Atlas, scannery Plustek OpticBook 3600 a 4600 či jiné deskové scannery.

Z cenově přístupných scannerů, které by mohly stávající pracoviště vhodně doplnit a které kombinují relativně nízkou cenu se snímáním shora je nutné zmínit výrobky sceye německé firmy SilverCreations Software AG. Tyto scannery jsou nově dostupné i ve verzi A3 s barevnou 8 Mpix kamerou.

Mimo budování malého digitalizačního centra sloužícího spíše pro ad-hoc požadavky se znalosti v oblasti digitalizace zúročují při přípravě projektu Národní digitální knihovny (<http://www.ndk.cz>), vznikajícím ve spolupráci s Národní knihovnou ČR. Tento projekt, zároveň před nás staví nové úkoly pro následný výzkum v oblasti trvalého uchování digitálních dokumentů a jejich zpřístupnění.

Díky vstřícnému postoji dodavatelů jsme měli možnost v letošním roce otestovat několik manuálních velkoformátových knižních scannerů. Zpráva z testování je uvedena v příloze 6.

A.3. Digital preservation

Součástí připravovaného projektu Národní digitální knihovna je i část věnovaná oblasti dlouhodobého uchování digitálních dat, tedy digital preservation. V letošním roce jsme se seznámili se třemi komerčními (Rosetta, Dias, Tessela) a jedním volně dostupným (Roda) softwarovým systémem, které by měly tuto problematiku řešit. Je nutné konstatovat, že stávající uživatelé těchto systémů (ať už komerčních, nebo jsou obvykle zároveň na špičce výzkumu v této oblasti. Vzhledem k důležitosti problematiky pro uchování našeho kulturního dědictví a stavu současného poznání je jednoznačné, že i NK, MZK a další instituce (např. Národní archiv, řešící nyní stejnou problematiku) se budou muset do výzkumu v této oblasti intenzivně zapojit, pravděpodobně v rámci nového projektu VaV.

V tomto kontextu je zajímavá i problematika trvanlivosti datových médií. Za zmínku stojí produkt DiamondDisc firmy Millenniata (<http://www.millenniata.com/>), o kterém firma tvrdí, že jde o 4,7 GB disky pro čtení zpětně kompatibilní s DVD s opravdu permanentním zápisem, protože nevyužívá organických barviv. Disky vyžadují speciální vypalovačku v ceně cca 5000 USD, ale běžní uživatelé mohou využít služby firmy Cranberry (vypálení jednoho disku za cca 30 USD a 90 USD ročně za uložení 25 disků). Tato služba je sice poměrně drahá v kontextu masové digitalizace, pro jednotlivce nebo pro instituci s menším objemem digitalizovaných dat může být vhodným doplňkem k uložení digitálních dat na běžná média.

A.4. Jpeg2000, IIPImage

V rámci projektu „Staré mapy online“ byla zřízena samostatná stránka obsahující doporučení týkající se vytváření obrázků ve formátu jpeg2000 (<http://help.oldmapsonline.org/jpeg2000/>). Součástí této stránky je i odkaz na instalační balíček image serveru IIPImage pro Debian a Ubuntu spolu s návodem k instalaci.

V tomto kontextu je zajímavé zmínit, že naše doporučení pro tvorbu souborů ve formátu Jpeg2000 se v principu shodují s nezávisle vzniklými doporučeními NK, přičemž základním rozdílem je v této chvíli postoj k tvorbě vizuálně bezeztrátových (ale bitově ztrátových) archivních kopií a řešení jejich online zpřístupnění. Definitivní rozhodnutí v této oblasti bude pravděpodobně záviset na množství finančních prostředků, které budou k dispozici pro bezpečné uložení dat.

A.5. OAI-PMH

Nutnost dodávat automatizovaně metadata různým poskytovatelům služeb vede k různorodým požadavkům na mechanismy přebírání. Za zmínku stojí například rozdíly mezi individuálním přístupem k jednotlivým poskytovatelům metadat, aplikovaným serverem Manuscriptorium a podrobně popsaném a rozpracovaném v rámci projektu Enrich a striktním požadavkem unifikace a agregace poskytovatelů, realizovaným v rámci portálu Europeana (popsaným dobře např. v zajímavém kritickém článku „A view on Europeana from the US perspective“, který publikovala Ricky Erway z OCLC druhém letošním čísle periodika Liber Quarterly (<http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000472/index.html>)).

OAI-PMH implementace v Alephu ani ve stávající verzi Krameria není schopna tyto velmi různorodé požadavky skloubit, navíc jsou oba OAI-PMH servery navzájem izolované a ne snadno navzájem integrovatelné. Implementace kvalitního systému OAI-PMH proto patřila k prioritám letošního roku.

B Analytická část

B.1. Zpracování

V letošním roce pokračovaly plynule práce na zpracování fondu (viz. příloha 1). K 11.12.2008 bylo v databázích MZK zpracováno celkem 81.538 záznamů, k 13.12.2009 už to je 94.984 bibliografických záznamů, bylo tedy 13446 záznamů. Tento počet je podle předpokladu o cca 1500 záznamů nižší než v loňském roce, což bylo dáno specifiky letošní práce, kdy již nebyly zpracovávány mapy a všechny zpracovávané svazky musely být zpracovávány s knihou v ruce. Nemalé úsilí bylo věnováno revizím dosud zpracované části fondu a jeho označení čárovými kódy. V příštím roce bude dokončeno zpracování fondu, které umožní dokončit i jeho revizi. Tím bude tento fond připraven k budoucí digitalizaci.

Dokončen byl i popis hudebních rukopisů ve formátu MARC21, které jsou tak připraveny k předání do databáze RISM a popis ostatních rukopisů ve formátu MASTER. V příštím roce bude provedena definitivní konverze záznamů z formátu MASTER do formátu TEI P5. Díky implementaci nového řešení OAI-PMH bude v MZK v příštím roce možné dokončit řešení automatického předávání dat a metadat do Manuscriptoria a Europeany.

Ke zpracování nyní zůstávají již jen části dvou historických knihoven a zatím nezpracované dokumenty, které jsou identifikovány při revizi. Problematice jednotlivých zpracovávaných celků jsou věnovány přílohy 2, 3, 4 a 5.

B.2. Spolupráce

B.2.1. Europeana

MZK je jedním z partnerů projektu EuropeanaTravel programu eContentPlus a bude proto data digitalizovaná v rámci tohoto projektu dodávat do Europeany prostřednictvím agregátoru LIBER. Zároveň jako brněnská instituce přislíbila MZK dodávat svá data do Europeany společně s dalšími brněnskými paměťovými institucemi prostřednictvím projektu EuropeanaLocal. Je pravděpodobné, že součástí obou datasetů budou i data obsažená v Manuscriptoriu, kde jsou už nyní některé

jednotliviny evidovány duplicitně. Vyřešit eliminaci případných duplicit na úrovni Europeany vhodným nasazením identifikátorů bude bez přístupu ke zdrojovým kódům Europeany a s prozatím roční aktualizací jejích dat velkou výzvou pro rok 2010.

Dalším problémem, který se již projevil, při testování zpřístupnění digitalizované verze Schramovy sbírky grafik, uložených přímo v modulu Adam, jsou specifické požadavky Europeany na dodání metadat ve formátu ESE (Dublin Core rozšířený o prvky specifické pro Europeanu) a vzorku (náhledu) jednotlivých obrázků. Obrázky v plném rozlišení by zahltily servery připravující v obvyklých situacích náhledy pro Europeanu, požadavek agregátorů proto je generovat náhledy na straně MZK.

To je nyní v podstatě vyřešeno modulem Adam, je však nutné vkládat odkazy na obrázky v plném rozlišení i náhledy do záznamu. V budoucnosti předpokládáme přechod na využití image serveru a tím i unifikaci konstrukce odkazů na různé typy zobrazení (velikost, zvětšení apod.).

B.2.2. Manuscriptorium

V průběhu letošního roku došlo k dohodě o poskytování metadat do Manuscriptoria prostřednictvím standardního rozhraní používaného v rámci projektu Enrich. Základem tohoto řešení je předávání metadat v kontejneru METS prostřednictvím OAI-PMH. Zpřístupnění záznamů rukopisů, které jsou uloženy ve formátu MARC21 v Alephu a v XML formátu MASTER k tomuto záznamu připojeny prostřednictvím modulu ADAM, zatímco digitalizovaná data a strukturální metadata (formát MASTER+) jsou prozatím umístěna samostatně ve filesystému je jedním z nejnáročnějších úkolů implementace OAI-PMH. Paralelně s programátorskými pracemi probíhá časově náročná konsolidace dat, která musí být konzistentně prolinkována a uložena tak, aby výsledný OAI-PMH set byl úplný. Specifikem je v tomto případě existence záznamů starých tisků, pro něž z různých důvodů také existuje alternativa ve formátu MASTER, případně strukturální metadata ve formátu MASTER+.

Připravované řešení počítá s budoucím přechodem na TEI P5 v příštím roce, konkrétní implementace bude ale záviset také na vývoji Krameria verze 4 a metadatového editoru, se kterým musí být synchronizována z důvodu kompatibility zejména strukturálních metadat, ovlivněna však bude také metadaty a postupy implementovanými v projektu Národní digitální knihovna.

B.2.3. eBooks on Demand

Posunem oproti loňskému roku je rozšíření záběru EoD na v podstatě všechny volné dokumenty a začlenění služby EoD do standardních procesů knihovny jejím začleněním do gesce MVS.

Specifikem projektu EoD je mimo jiné vznik digitalizovaných dokumentů ve formátu pdf, což komplikuje linkování na jednotlivé stránky. Zajímavý je ale záměr vybudovat centrální registr již digitalizovaných nebo k digitalizaci nabízených dokumentů s vazbou na portál Europeana. Předpokládáme, že do konce roku 2010 nebude tento systém dokončen natolik, aby bylo možné se jeho napojením reálně zabývat v rámci výzkumného záměru.

B.2.4. Národní digitální knihovna, registr digitalizace

Jako předpoklad úspěšného předání dat do registru digitalizace byla revize digitalizovaných dokumentů v rámci MZK. V závislosti na charakteru digitálních dat probíhá příprava jejich vložení buď do Krameria, nebo do Alephu – vzhledem k vlastnostem stávající verze Krameria (v. 3.x) importujeme do něj jen vícestránkové dokumenty, zatímco jednolisty nebo případné vícestránkové soubory vkládáme do modulu ADAM. Předpokládáme, že k další migraci dojde v kontextu zprovoznování systému pro dlouhodobé uložení dat v rámci Národní digitální knihovny.

B.3. Technologie

B.3.1. OAI-PMH

Pro implementaci OAI-PMH protokolu s vlastnostmi požadovanými našimi partnery nebylo možné vystačit se stávajícími implementacemi OAI-PMH v Alephu

nebo Krameriu. Bylo proto nutné najít aplikaci umožňující snadnou agregaci více zdrojů. Původně zvažovaná aplikace mOAI nevyhovovala požadavkům na snadnost modifikace pro naše potřeby a proto byla nakonec zvolena aplikace jOAI, provozovaná nyní na adrese <http://oai.mzk.cz>. Tato aplikace umožňuje stahovat větší množství různých setů prostřednictvím OAI-PMH, kombinovat a modifikovat stažená metadata a dále je zpřístupňovat opět prostřednictvím OAI-PMH. Její výhodou je navíc propracované webové rozhraní, které usnadňuje její správu i kontrolu chování.

Prostřednictvím jOAI je zatím zpřístupněna část Schramovy sbírky portrétů, získávaná z Alephu, připravuje se zpřístupnění rukopisů. Implementována je konverze z MARC21 do ESE, příklad je možné vidět na URL <http://oai.mzk.cz/oai/provider?verb=ListRecords&set=aleph-schram&metadataPrefix=ese>.

Aplikace již prošla validátorem OAI-PMH na openarchives.org a Content Checkerem Europeany, zdrojové kódy jsou zpřístupněny Google code na URL <http://code.google.com/p/joai-mzk/>.

B.3.2. IIPImage

IIPImage je bezkonkurenčně nejvýznamnějším výsledkem softwarového vývoje financovaného prostřednictvím tohoto výzkumného záměru. Převážnou většinu programátorských prací provedl Ruven Pillay, který je jinak jedním z hlavních vývojářů systému. Díky tomu je zajištěna dlouhodobá udržitelnost doprogramované funkcionality, která je automaticky součástí hlavní vývojové větve systému. Vzhledem k velké náročnosti vývoje bylo využito analýz provedených v rámci projektu „Staré mapy online“ a v rámci tohoto projektu probíhalo také průběžné testování vyvíjené verze. Díky tomuto projektu vznikl také instalační balíček pro Linux (Debian, Ubuntu) včetně jednoduchého návodu na instalaci na tyto platformy.

Pro implementaci jpeg2000 byla po testování knihoven ECW a OpenJpeg zvolena komerční knihovna Kakadu, kterou je však v rámci open source aplikací možné volně šířit v binární formě. Výhodou této knihovny je její vysoká rychlost a kvalita. Knihovna Kakadu je navíc dostupná i v plně funkční demoverzi pro různé

operační systémy včetně Windows, která obsahuje mimo jiné nástroje pro konverzi do formátu jpeg2000 (kdu_compress).

Právě implementace funkcionality jpeg2000 do IPIImage ukázala některá problematická místa tvorby souborů ve formátu jpeg2000, kdy chybí možnost standardního umístění údaje o úrovních kvality v obrázku (quality layers). Možnost zakódování více úrovní kvality do obrázku je jednou ze silných stránek formátu jpeg2000 a chybějící informace o kvalitě jednotlivých vrstev uvnitř obrazového souboru komplikuje kvalitní zpřístupňování jpeg2000 souborů neznámého původu, u nichž pak není možné automaticky zjistit, jakou skutečnou kvalitu obrazu lze dosáhnout dekódováním jednotlivých vrstev. Tento problém je v IPIImage serveru ošetřen tak, že se standardně dekóduje jen polovina vrstev a správce dané instalace IPIImage může tuto hodnotu v konfiguraci změnit. IPIImage navíc implementuje volbu vrstvy i do IIP protokolu a nativní prohlížečky. Bohužel, toto nelze implementovat prostřednictvím rozhraní Zoomify, které tak je odkázané na pevnou volbu vrstvy v konfiguraci serveru.

Přestože IPIImage podporuje poměrně rozšířený standard Zoomify, pro něj dostupné prohlížečky nefungují spolehlivě například na přenosných zařízeních. Zoomify navíc neumožňuje zobrazovat v jednom okně více než jeden obrázek. Tyto problémy řeší emulace standardu SeaDragon/DeepZoom, která je nyní propagována firmou Microsoft. Technologie Seadragon byla také první aplikací, kterou Microsoft vyvinul pro iPhone. Tento standard je podobně jako Zoomify postaven na xml souboru a sadě dlaždic, hlavním rozdílem je však možnost zpřístupnit několik obrázků zároveň, navíc s možností zobrazit jednotlivé obrázky v různém stupni zvětšení (DeepZoom Collection, Sparse Images).

Díky emulaci DeepZoom je tak nyní možné s využitím IPIImage vytvářet uživatelské prezentace vícestránkových děl, nebo ad-hoc sestavených kolekcí více obrázků.

C Návrhová část

C.1. Katalogizace

V příštím roce bude dokončeno zpracování fondu, díky paralelně probíhající revizi bude možné přistoupit i ke kvalifikovanému budování fondu na základě znalosti jeho obsahu. Tím bude tento fond připraven k budoucí digitalizaci. V souvislosti s digitalizací připravujeme také analytický popis uměle vytvořených sběratelských atlasů, který je kterých se ve sbírkách MZK nachází několik desítek.

Bude také provedena definitivní konverze záznamů z formátu MASTER do formátu TEI P5 a jejich následná kontrola. Díky nasazení systému jOAI bude v MZK bude v příštím roce možné dokončit řešení automatického předávání dat a metadat do Manuscriptoria a Europeany.

MZK se bude dále podílet na tvorbě standardů pro historické dokumenty v rámci příslušných pracovních skupin.

C.2. Technologie

Z technických důvodů (nedostatek diskového prostoru na příslušném serveru) muselo být o rok odloženo ostré zpřístupnění individuálních vstupních stránek pro jednotlivé dokumenty. Tento záměr trvá, bude navíc usnadněn probíhající implementací systému jOAI a s tím spojené konsolidací dat i metadat. Tato problematika je pro MZK klíčová i v souvislosti se serverem ObalkyKnih.cz, který MZK provozuje a kde je potřeba analogickou problematiku řešit pro novodobé fondy.

Součástí řešení výzkumného záměru bude i spolupráce s Národní knihovnou a Knihovnou Akademie věd na vývoji nové verze systému Kramerius se zaměřením jednak na integraci metadatového editoru a jednak image serveru IPIImage, spolupráce na vývoji registru digitalizace, do něhož je již MZK zapojena a v neposlední řadě i spolupráce na implementaci jednoznačných identifikátorů.

Již v letošním roce jsme zahájili testy systému vufind, který by mohl sloužit jako jednotící prvek mezi knihovním systémem a digitální knihovnou. Zprovoznění systému předpokládáme v příštím roce.

C.2.1. Metadatový editor

Vyvinutý metadatový editor se dočkal mnoha funkčních vylepšení, včetně částečné integrace IIPImage serveru. V době vzniku tohoto textu došlo k produkčnímu nasazení nové verze editoru v MZK a jeho testování v několika dalších knihovnách. V příštím roce bude řešeno jeho propojení na Kramerius verze 4 a otázky konverzí metadatových formátů.

C.2.2. IIP Image Server

Na implementaci podpory pro Jpeg2000 a DeepZoom naváže optimalizace výkonu IIPImage serveru pomocí implementace podpory systému paměťové keše typu memcached.org a podpory watermarkingu. Dalším cílem je implementace IIPImage serveru do nové verze digitální knihovny Kramerius a testování možností prezentací vícestránkových dokumentů prostřednictvím technologie DeepZoom.

C.3. Předkládané výsledky:

C.3.1. Výsledky dosažené a uplatněné

1. [GeoMARC](#)

Druh výsledku: R - Software, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2008.

2. [Rukopisná lidová modlitební kniha jako pramen k dějinám kultu svatých v královehradecké diecézi](#)

Druh výsledku: D - Článek ve sborníku, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2008.

3. [ShowPE](#)

Druh výsledku: R - Software, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2008.

4. [Veduta jako sběratelský fenomén. Soubory vedut v Moravské zemské knihovně.](#)

Druh výsledku: D - Článek ve sborníku, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2008.

5. [Z Itálie na Moravu. Osudy dvou středověkých rukopisů kanonického práva z fondu Moravské zemské knihovny](#)

Druh výsledku: D - Článek ve sborníku, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2008.

6. [Brněnský knihtisk v 18. století - rodina Svobodových](#)

Druh výsledku: D - Článek ve sborníku, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2007.

7. [Schramova sbírka v MZK a její zpracování](#)

Druh výsledku: D - Článek ve sborníku, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2007.

8. [Staré mapy a software zdarma - Zpracování a zpřístupnění historických dokumentů](#)

Druh výsledku: B - Odborná kniha, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2007.

9. [Portál "Staré mapy online"](#)

Druh výsledku: S - Prototyp, uplatněná metodika, funkční vzorek, autorizovaný software, výsledky aplikovaného výzkumu promítnuté do právních předpisů a norem, užitný vzor, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2006.

10. [První setkání celostátní pracovní skupiny pro zpracování historických fondů](#)

Druh výsledku: O - Ostatní výsledky nezařaditelné do žádného z výše uvedených druhů výsledku, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2006.

11. [Staré mapy a software zdarma](#)

Druh výsledku: A(V) - Audiovizuální tvorba, elektronické dokumenty tj. dokumenty vydané pouze ve formě čitelné prostřednictvím počítače - se vzdáleným přístupem, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2006.

12. [TimeMap - georeferencované historické dokumenty a mapy](#)

Druh výsledku: D - Článek ve sborníku, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2006.

13. [Vnější forma a význam rukopisů 17. až 19. století Moravské zemské knihovny v Brně](#)

Druh výsledku: D - Článek ve sborníku, Stav uplatnění výsledku: U - Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku: 2006.

14. [Historické fondy a nové možnosti zpřístupnění informací](#)
Druh výsledku: D - Článek ve sborníku, Stav uplatnění výsledku: U -
Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna
v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku:
2005.
15. [Historické fondy Moravské zemské knihovny v Brně "a lidé kolem
nich"](#)
Druh výsledku: D - Článek ve sborníku, Stav uplatnění výsledku: U -
Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna
v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku:
2005.
16. [Hudební incipit v bibliografickém záznamu](#)
Druh výsledku: D - Článek ve sborníku, Stav uplatnění výsledku: U -
Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna
v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku:
2005.
17. [Tschechische Drucke der Mährischen Landesbibliothek in Brünn und
der Südmährischen Klosterbibliotheken aus den Jahren 1501-1800, Band 1
A-Q](#)
Druh výsledku: B - Odborná kniha, Stav uplatnění výsledku: U -
Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna
v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku:
2005.
18. [Tschechische Drucke der Mährischen Landesbibliothek in Brünn und
der Südmährischen Klosterbibliotheken aus den Jahren 1501-1800, Band 2
R-Ž, Registern](#)
Druh výsledku: B - Odborná kniha, Stav uplatnění výsledku: U -
Výsledek již uplatněný, Předkladatel výsledku: Moravská zemská knihovna
v Brně, Dodavatel výsledku: MK, Konsolidovaný rok uplatnění výsledku:

2005.

C.3.2. Výsledky dosažené a dosud neuplatněné

- IIPImage - Jpeg2000+DeepZoom – software pro online zpřístupňování obrazových dat ve formátu jpeg2000 prostřednictvím množství různých klientů, stahujících ve formě dlaždic pouze výřezy potřebné v daném okamžiku pro zobrazení na obrazovce. Rozdílové zdrojové kódy jsou umístěny na stránkách výzkumného záměru - druh výsledku R (software)

C.3.3. Výsledky zatím nedosažené

- Metadatový editor – online editor pro rychlou tvorbu zejména strukturálních metadat - druh výsledku R (software). Editor nelze považovat za dokončený, dokud nebude známa podoba metadat pro novou verzi digitální knihovny Kramerius. Současné umístění - <http://sourceforge.net/projects/dme/>
- Vytvoření úplné databáze historických fondů Moravské zemské knihovny v Brně. Práce pokračují průběžně a budou dokončeny v posledním roce řešení výzkumného záměru.
- Problematika výzkumu v oblasti digitalizace a digitálních knihoven. Parciální výsledky jsou publikovány průběžně, výzkum bude uzavřen v posledním roce řešení výzkumného záměru. Bude publikován nejméně jeden článek v bodovaném (tj. recenzovaném nebo impaktovaném) cizojazyčném periodiku.

D

E Stručné resumé

Od 14.12.2008 do 13.12.2009 bylo zpracováno 13446 nových záznamů, přitom byl dokončen popis rukopisů a k dokončení zpracování zbývají především části dvou historických knihoven. Práce probíhaly plynule podle plánu.

Při zachování současné produktivity práce předpokládáme úspěšné dokončení výzkumného záměru v plánovaném termínu.

V rámci výzkumného záměru však je a bude vyvíjen image server IIPImage, po letošní implementaci podpory Jpeg2000 a DeepZoom bude zvýšen jeho výkon implementací memcached a doplněna podpora watermarkingu o resp. jeho rozšíření a trvá zájem o využití image serveru při zpřístupňování historických dokumentů. Dále bude pokračovat i vývoj metadatového editoru a bude dokončena implementace systému jOAI.

V souvislosti s přípravou projektu Národní digitální knihovny s řešením evropských projektů EuropeanaTravel a Ebook on Demand došlo k výraznému zintenzivnění spolupráce s Národní knihovnou ČR i s dalšími evropskými knihovnami.

F Přílohy

F.1. Stav zpracování jednotlivých celků historického fondu

Fond		svazků	záznamů	stav
Staré tisky				
Staré tisky (kmenový fond)	ST5	270	318	hotovo
Staré tisky (kmenový fond)	ST4	1163	1474	hotovo
Staré tisky (kmenový fond)	ST3	3135	3937	hotovo
Staré tisky (kmenový fond)	ST2	8830	10433	hotovo
Staré tisky (kmenový fond)	ST1	22197	25442	hotovo
Staré tisky (kmenový fond)	STS	934	1191	hotovo
Komenský	Ks	223	258	hotovo
Zednářská literatura	Fr	332	330	hotovo
Pedagogická knihovna	STPK	168	216	hotovo
Technická knihovna	STTK	13	9	hotovo
Uzavřené historické celky				
Knihovna hrabat Khuen-Belasi	BKB	3386	3832	hotovo
Zámecká knihovna Kübecků von Kübau (torzo)	MKK	2475	2842	hotovo
Zámecká knihovna Lysá nad Labem (torzo)	L	370	427	hotovo
Chirurgické grémium Jihlava	JCH	142	163	hotovo
Knihovna 1. německého gymnázia v Brně	G	2709	2911	hotovo
Zámecká knihovna hrabat Chorinských	CH	9925	8845	probíhá
Knihovna kláštera kapucínů ve Znojmě	ZK	2453	3138	probíhá
Knihovna piaristů v Mikulově	MP	2227	2439	hotovo
Knihovna koleje redemptoristů ve Svitavách	SR	641	748	hotovo
Muzejní knihovna z Uherského Brodu	UB	435	581	hotovo
Grafické sbírky				
Mollova sbírka map	Moll	7967	12273	hotovo
Schramova sbírka grafik, 1. část	Skř.1	2540	2878	hotovo
Schramova sbírka grafik, 2. část	Skř.2	661	674	hotovo
Staré mapy	STMpa	348	349	hotovo
Prvotisky				
Prvotisky (kmenový fond)	PT1	23	35	hotovo
Prvotisky (kmenový fond)	PT2	46	78	hotovo
Prvotisky (kmenový fond)	PT3	69	88	hotovo
Prvotisky (kmenový fond)	PT4	11	14	hotovo
Prvotisky Chorinských	CHP	14	18	hotovo
Prvotisky Znojmo	ZKP	14	19	hotovo
Prvotisky Mikulov	MkP	208	344	hotovo
Rukopisy				
Rukopisy (kmenový fond)	RKP	500	503	hotovo
Rukopisy (kmenový fond)	RKP2	104	107	hotovo
Rukopisy dietrichsteinské knihovny v Mikulově	Mk	116	118	hotovo
Knihovna hrabat Khuen-Belasi	BKB-RKP	5	5	hotovo
Zámecká knihovna Kübecků von Kübau (torzo)	MKK-RKP	5	5	hotovo

Knihovna piaristů v Mikulově	MP-RKP	45	46	hotovo
Zámecká knihovna hrabat Chorinských	CH-RKP	114	114	hotovo
Mollova sbírka – katalog	Moll-RKP	42	42	hotovo
Mikrofilmy rukopisů	MF	380	347	hotovo
Staré hudebniny				
Staré tisky	STMUS1	8	8	hotovo
Staré tisky	STMUS2	54	85	hotovo
Staré tisky	STMUS3	362	402	hotovo
Staré tisky	STMUS4	4291	4361	hotovo
Staré tisky	STMUS5	48	51	hotovo
Rukopisy	RKPMUS	1535	1515	hotovo
Mikrofilmy	Skř.17	971	971	hotovo
Celkem		82496	94975	

F.2. Problematika katalogizace rukopisů

Formáty popisu

Všechny rukopisy, ať už z kmenového fondu nebo historických knihoven, jsou v MZK zkatalogizovány ve formátu MARC21 na úrovni minimálního záznamu a analyticky popsány ve formátu MASTER, při čemž v roce 2010 dojde k transformaci na TEI P5. Propojení obou typu záznamů je nyní realizováno prostřednictvím modulu ADAM knihovního systému ALEPH, avšak tento způsob řešení není optimální zejména pro XML záznamy digitalizovaných dokumentů. Vzhledem k tomu, že v příštím roce předpokládáme zásadní změny v uložení a správě XML záznamů v souvislosti s přechodem na TEI P5, Kramérius v.4 a poté v kontextu zprovoznování long-term preservation systému Národní digitální knihovny, budeme v příštím roce řešit především tyto problémy:

- správa XML záznamů uložených prostřednictvím Alephu – procesy spojené s aktualizací (editací) XML záznamů, požadavky jejich fulltextové indexace
- unifikace formátu a uložení strukturální mapy digitalizovaného dokumentu (zatím se liší podle toho, zda je určena pro Manuscriptorium nebo Kramérius)
- zobrazení v prohlížeči – styly (XSLT)
- zpřístupnění XML záznamu jako alternativy k MARC záznamu prostřednictvím OAI-PMH
- řešení přechodu z formátu MASTER na TEI P5 v kontextu předchozích bodů

Z hlediska správy popisných metadat, které se nacházejí v MZK je drtivá většina metadat, až na rukopisy a některé staré tisky s rukopisnými přívazky nebo tisky digitalizované pro Manuscriptorium ve formátu MARC21. Strategickým rozhodnutím je v tomto kontextu to, že MZK uchovává popisy všech typů dokumentů primárně v jednom formátu (MARC21), který má zejména v případě rukopisů evidenční funkci a

může být doplněn podrobnějším popisem v XML. Vzhledem k tomu, že dnes MZK uchovává i data a metadata jiných institucí (např. deponáty), bude nutné vyřešit způsob nakládání s nimi.

Stav a výhled popisu rukopisů v MZK – konverze MASTER do TEI P5

V roce 2009 bylo popsáno ve formátu MASTER 150 rukopisů z lokace RKP a RKP2. Všechny rukopisy jsou tak nyní zkatologizovány ve formátu MARC21 a popsány ve formátu MASTER s tím, že na konci roku 2009 se přistoupilo ke zkušební konverzi všech těchto záznamů z formátu MASTER do formátu TEI P5. V roce 2010 bude nezbytné provést ve spolupráci s NK a AiP Beroun jako provozovatelem Manuscriptoria ostrou konverzi všech záznamů. Tento převod vyjde z letošních zkušeností a bude proveden automaticky s následnou manuální kontrolou, která pravděpodobně odhalí nejednotnosti ve způsobu zápisu do XML a pomůže doladit použité konverzní nástroje.

TEI P5 je jednou z aplikací značkovacího jazyka XML, která je standardem pro reprezentaci textu v digitální podobě zejména v humanitních a sociálních vědách. Jeden z modulů TEI P5, který je určen pro popis rukopisů, starých tisků a dalších historických dokumentů, nabízí oproti formátu MASTER širší výběr elementů a integruje v jednom záznamu (souboru XML) tři základní složky popisu dokumentu (rukopisu): analytický popis exempláře (<msDescription>), přepisy plných textů předlohy – fulltext (<text> a <body>) a strukturální mapu digitální kopie dokumentu (<facsimile>). Dřívější verze MASTER byla totiž rozdělena na dvě složky:

- na samotný MASTER obsahoval pouze popis exempláře a plný text
- a na tzv. MASTER+, který obsahoval strukturální metadata digitální kopie dokumentu.¹

---

¹ K tomu je třeba dodat, že plný text obsažený v elementu <text><body></body></text> nebylo možno integrovat do verze MASTER+, protože ta pracovala pouze s výsekem elementů vnořených do <msDescription> a navíc přidávala kořenový element <manuscript>, který nebyl součástí DTD formátu MASTER.

První kolo konverze proběhlo automaticky v AiP Beroun, s.r.o. a ověření (proofreading) konverze bylo provedeno v MZK. Konverzi je zatím předčasné hodnotit, proto vybrané výsledky jsou jen předběžné:

- největší potíže činí převod elementu <name> a <respStmt> a jejich atributů, což bylo způsobeno jednak nepřesným zápisem ve vstupních souborech MASTER a jednak složitým vnořováním elementů pro jména v TEI P5.
- element <textLang> nebyl přesunut vždy důsledně.

Přesto z dosavadní praxe používání enrich.dtd (jeho poslední verze je k dispozici na <http://tei.oucs.ox.ac.uk/ENRICH/ODD/RomaResults/enrich.dtd>), které bylo vyvinuto v rámci evropského projektu ENRICH pro validaci XML dokumentů, vyplývají tyto drobné nedostatky, které budou předmětem další diskuse:

- element <titlePage> pro označení celé titulní strany buď není vůbec k dispozici, nebo je ho možné vnořit pouze do elementu <msContents> nikoli v <msItem>, ačkoliv 1) konvoluty mohou obsahovat více titulních listů a 2) enrich.dtd dovoluje vkládat elementy <docTitle>, <titlePart> a <docImprint>, které se běžně vnořují do <titlePage>, do elementu <msItem>, avšak samotný <titlePage> nikoli.
- atribut @script v elementu <handNote> má předepsané jako povinné tyto hodnoty: carolmin|textualis|cursiva|hybrida|humbook|humcursiva|other. Chybí například neogotica (ať už Bohemica nebo Germanica) - častý typ písma v našich novověkých rukopisech. Daleko lepší by bylo tuto terminologii, přece jenom nejednotnou, nepředepisovat, navíc když tyto hodnoty ani nestojí typologicky na stejné úrovni (např. cursiva x humcursiva!). Podobná připomínka platí i k atributu @form v elementu <objectDesc> nebo @material v elementu <supportDesc>.

Nástroj M-Tool Online

V rámci projektu ENRICH byl vyvinut rovněž nástroj M-Tool Online (<http://www.dbase.cz/database/m-tool/m-tool.php>) pro popis rukopisů a starých tisků pro ty, kteří nechtějí používat přímo značkovací jazyk XML. Jelikož jeho popisná část

nebyla ze zřejmých důvodů v MZK testována, připomínky směřovaly pouze k té části, kterou uživatel může použít k vytvoření strukturální mapy digitální kopie dokumentu (generuje element <facsimile> a další vnořené elementy).

- editor nabízí dvě možnosti označení souborů: a) název souboru = název folia/strany (reference to numbering system of the original document) a b) název souboru - prostá číselná řada (numerical series only). Když uživatel zvolí volbu b), není pak možné vyplnit (zešedne) žádné z následujících polí: numbering system of the original document, front cover, front end-sheet, spine, back end-sheet, special numbering pages, missing pages atd. (viz příloha č. 2). Obecně řečeno editor umožňuje editovat názvy souborů (<graphic/>, nikoli názvy folii/stran (<label>). Možnost editace elementu <label> je až po generování strukturální mapy, avšak ta je určena jen pro jednotlivé případy nikoli celý dokument.
- editor generuje pouze jedno rozlišení, zatímco Manuscriptorium předpokládá několik kopií stránky v různých rozlišeních.

Je nutno dodat, že do údaje „main part“ se zadává skutečný počet stran/folií, tj. včetně započítání zvláštností (duplicity, chybějící). S ohledem na nejrůznější varianty, které se mohou ve foliaci/paginaci vyskytnout je to lepší řešení, než ve starší verzi editoru, který tyto zvláštnosti započítával sám.

Mgr. Přemysl Bar

F.3. Zámecká knihovna hrabat Chorinských

Zámecká knihovna hrabat Chorinských je dnes součástí historického fondu Moravské zemské knihovny. Knihovna Chorinských je největší kompaktní světskou knihovnou nacházející se ve sbírkách MZK, která ji získala v roce 1946 jako německý konfiskát na základě konfiskačních dekretů. Jedinečnost Chorinské knihovny je podtržena i tím, že nebyla rozmělněna do fondu a zůstala zachovaná téměř v původní velikosti, kdy bylo dodrženo i autentické řazení knih. Knihovnu Chorinských v dnešní podobě tvoří dvě dříve samostatné šlechtické knihovny, definitivně sloučené ve dvacátých letech dvacátého století, a to knihovna Chorinských a knihovna Walldorfů.

Stejně jako v ostatních zámeckých knihovnách lze v celé Chorinské knihovně vysledovat obecné trendy shromažďování některých obsahových kategorií, které přímo souvisely s životem šlechty. Knihovnu Chorinských lze označit jako běžnou šlechtickou knihovnu vznikající během staletí, rozšiřovanou buď nákupy nebo prostřednictvím darů, odkazů a dědictví. Nalezneme v ní jak publikace snad ze všech vědních oborů, tak i populární literaturu, divadelní hry apod. Zároveň se v systému uspořádání a doplňování knihovny odrážejí záliby jednotlivých členů rodu, aktuální dění v jejich životě, cesty do ciziny, jejich politické a společenské ambice, univerzitní studia i jejich profese. Jak je tedy patrné, složení knihovního fondu je velmi pestré, setkáváme se zde s celou škálou publikací z přírodovědeckých, technických i humanitních oborů, stejně tak se zde objevují genealogie, poezie, cestopisy, beletrie a další díla psaná autory od antických dob po autory žijícími v 19. století. Protože zámecké knihovny nejednou plnily funkci vzdělávací, nalezneme v nich učebnice a pedagogickou literaturou, v našem případě se jedná především o univerzitní teze, jazykové a matematické učebnice. Z praktického důvodu pak byly nakupovány publikace související se správou velkostatku a stavebními úpravami sídla i údržbou zahrad. Hojně je také zastoupena právnícká literatura, neboť jak Chorinští, tak Walldorfové byli právníky, působili u zemského soudu či ve správních službách.

Dominantním jazykem knih vytištěných do 17. století je latina, od 18. století však zcela převažuje němčina, kterou byla tištěna více než polovina doposud zkatalogizovaných tisků. Druhým převládajícím jazykem je francouzština, jazyk

aristokracie 18. století, kterou je tištěno přibližně 2100 zkatologizovaných tisků. Další jazyky jsou zde zastoupeny spíše sporadicky, italských tisků se zde objevuje jen něco kolem 250 a další jazyky jako angličtina, řečtina, španělština či holandština jsou zde zastoupeny jen v několika desítkách exemplářů. Ryze česky tištěných knih jsme v knihovně Chorinských doposud objevili jen šest, i když je nutné podotknout, že v knih tištěných na našem území se zde nachází kolem tisíce. Co se týká časového rozmezí, v knihovně nalezneme tisky vydávané od 16. po 19. století. Nejvíce jsou zde zastoupeny tisky z 18. století, které tvoří přes polovinu knihovny.

Protože byla knihovna Chorinských intenzivně doplňována po tři století, chtěli bychom především upozornit na momenty, které výrazněji zasáhly do jejího vzhledu. Jak Walldorfská, tak Chorinská knihovna byla několikrát seřazena a zkatologizována. Co se týká Walldorfské knihovny, nejvýznamnější osobností rodu, která zasáhla do podoby knihovny, byl Gottfried Ignác Walldorf (zemřel 1739). Na jeho popud došlo ve 30. letech 18. století k seřazení a katalogizaci Walldorfské knihovny, kterou provedl kapucínský mnich Modestus. Při pořádání knih do nich Modestus vpisoval jednotnou provenienční poznámku: „Ex Bibliotheca Illust. D. Ignatii Comitii Walldorff.“ Kvůli dosažení jednotného vzhledu knihovny, byly hřbety knih natřeny bílou, popřípadě světle šedou barvou. I přestože se v roce 1796 stali Chorinští univerzálními dědici Walldorfů, nezačlenili knihovnu do svého fondu a ponechali ji na stávajícím místě v Želeticích. Bohužel v roce 1852 došlo po průtrži mračen k protržení hrází dvou nedalekých rybníků a celé želetické sídlo bylo až do výšky prvního patra zatopeno vodou, zaplaveno bahnem a poničeno. Knihovna nacházející se v přízemí byla poničena a nikdy nedošlo k vyčištění knih a na některých z nich se ještě dnes nacházejí nánosy bahna.

Vlastní knihovna Chorinských byla pod jejich vedením dvakrát seřazena a zkatologizována, což se odrazilo i na podobě knih. Koncem 18. století knihovnu uspořádal piarista Inocenc Aleš (1738-1810), vychovatel dědice Walldorfů, Františka Kajetána Chorinského a jeho čtyř bratrů. Inocenc Aleš uspořádal knihovnu podle jazyků a oborů a zkatologizoval ji. Během řazení knihovny Inocencem Alešem, došlo k vytvoření reprezentativního a uceleného vzhledu celé knihovny. Inocenc Aleš knihy při katalogizaci opatřil erbovním exlibris s legendou „Bibliothecae Wesseliensis“ a

číslem. Stejně tak byla signatura objevující se na exlibris tištěna i na hřbety knih, které mají v této době často jednotnou vazbu. Nejčastěji se setkáme s celokoženými vazbami s nápisovými hřbetními štítky nebo s polokoženými vazbami se zlaceným hřbetem s rostlinným ornamentem a se signaturou v dolní části hřbetu.

K posledním a velmi zásadnímu uspořádání knihovny došlo ve 20. letech 20. století, výsledný katalog je datován rokem 1925. Seřazením celé knihovny byl pověřen šlechtický archivář Leopold Nopp, který do rodové knihovny Chorinských začlenil walldorfskou knihovnu, která doposud byla umístěná mimo na hradě Sádek, kde bydlel nejmladší člen rodu. Podle řazení Leopolda Noppa byla knihovna Chorinských rozdělena na 16 oborů a umístěná do několika místností. Všechny knihy byly opatřeny razítkem se signaturou a místem uložení: Turm, Bibliothek a Archiv. Řazení knih, které použil Leopold Nopp je dodrženo i dnes. Z důvodu elektronického zpracování v systému Aleph, kdy nebylo možné prostředky systému řešit řazení podle původních signatur, musela být celá knihovna přesignována, původní složité signatury jsou však zachovány u každého popisovaného exempláře jako druhá signatura.

Mgr. Lucie Heilandová

F.4. Knihovna znojmských kapucínů

Od podzimu roku 2008 probíhá komplexní exemplářová katalogizace knihovny někdejšího kláštera kapucínů ve Znojmě, která představuje jednu z mála kapucínských knihoven dochovaných v České republice jako „původní“ celek, výrazněji nedotčený rušením klášterů a následným rozptýlením jejich sbírek, jak bylo zvykem v době josefínských reforem, tak především v důsledku represí komunistického režimu vůči církvím a řádům po roce 1948.

Základní kámen kláštera kapucínů ve Znojmě položil roku 1628 kardinál Dietrichstein za přítomnosti samotného císaře Ferdinanda II. Za účinné podpory Františka hraběte Magnise, města Znojma a premonstrátského kláštera v Louce stavba rychle pokračovala, takže již roku 1632 byla dokončena a téhož roku byl konsekrován i kapucínský kostel.

Kapucíni byli ovšem ve Znojmě již od roku 1628, kdy také nacházíme první datovaný provenienční knižní záznam konventu (Diez, F.: *Concionvm Qvadruplicvm Svper Evangelia, Mogvntiae 1614*, signatura: ZK-0000.617,3).

Kapucíni přicházeli do nového konventu z různých míst, odkud si přinášeli vlastní knihy nebo je získávali darem, jak dokládají rozličné četné provenienční záznamy.

K založení prvního dobového katalogu však došlo asi až kolem roku 1643 nebo 1644, kdy už můžeme napočítat přes šedesát zachovaných knih s datovanými záznamy.

Převažuje pochopitelně literatura exegetická (výklady Písma), homiletická (kázání) i jiná teologická, přesně v duchu poslání řádu, zvláště v době rekatolizace 17. století, kdy byl tento řád vedle jezuitského nejaktivnější i nejoblíbenější mezi donátory. O tom, že od počátku byla věnována značná péče výchově kapucínského „dorostu“ svědčí hojně zastoupená poznámka „Ad usum Novitiorum“ v mnoha tiscích.

Zmíněné 17. století je dobou velkého rozkvětu řádu, ostatně z šedesátých až sedmdesátých let je další velké množství provenienčních záznamů. Roku 1644 byla zapsána celá série italské, převážně homiletické literatury z dvacátých až čtyřicátých

let a je zřejmé, že mezi prvními kapucíny byli četní Italové, kteří se zdokonalovali v němčině, jak dokládají slovníky a italské i německé učebnice gramatiky.

Přes prostředí italské je patrný i pochopitelný španělský vliv a velká přízeň formou darů i odkazů je patrná též od kněžstva z blízkého okolí i vzdálenějších míst. K roku 1664 tak bylo v klášteře 8 kněží, 3 klerici a 5 laiků, do roku 1721 tento počet vzrostl na 14 kněží, 5 kleriků a 7 laiků.

Do konce 17. století již klášter vlastnil nepochybně většinu svých dnes dochovaných tisků ze 16. století. Vzhledem k pozdnímu datu založení kláštera neměli zdejší kapucíni patrně žádné rukopisy a prvotisky získali většinou až v době rušení jiných klášterů. Přesto nalezneme několik výjimek z roku 1488 a 1487, včetně latinské bible (Basileae, Froben, 1495), která se z kláštera dominikánů v Plzni dostala do Znojma a následně přes znojemské jezuity k brněnským kapucínům. Nejstarší prvotisk (Henricus de Gorichem: *Quaestiones in S. Thomas, Esslingae, Konrad Fyner, non post 1475*) získali v roce 1772 od vdovy Viktorie Saltzerové „mater spiritualis conventus nostri Znoymensis“.

Tisků ze 16. století je cca 170, během katalogizace jsou navíc některé defektní (bez titulu) nově identifikovány, z nichž téměř třetinu tvoří tisky ze zrušeného kláštera premonstrátů v Louce. Některé byly navíc získány v rámci protireformační činnosti. Biblí a biblických konkordancí je v knihovně asi deset, z toho dvě české Melantrichovy z roku 1556 a 1577.

Z přírodních věd, zastoupených jinak velmi skromně, jsou zde tisky lékařské a astronomické či fyzikální. Zastoupeno je ale několika tisky římské a kanonické právo a pochopitelně filologie (včetně Calepinova dvanáctijazyčného slovníků, Basilej 1598) i historie.

Tisky 17. století jednoznačně převažují a byli získávány průběžně různými cestami. V 18. století je nejvíce datovaných záznamů v letech 1719-1723, 1738-1739, 1740-1743 a poslední záznamy ze sedmdesátých let. Ač byl řád chudý, tak v případě zásadních děl (například výbor z děl sv. Bonaventury, Praha 1738) opatřil exempláře pro všechny řeholníky (tuto multiplicitu zaznamenáváme i u jiných děl).

Ze znojemských kvardiánů (představených) se často setkáváme se jménem Liborius Graslicensis (30. léta 18. století) a v sedmdesátých letech je výrazně zastoupeno jméno Dominicus Ziatecensis.

Ač šlo o řekněme „průměrný“ konvent, bylo u znojemských kapucínů funkční domácí filozofické a teologické studium a vazba na univerzitní prostředí, jak dokládají hojně zastoupené disertace. Dalším hojně zastoupeným druhem dokumentů jsou četná drobná kázání v objemných konvolutech a rovněž literatura rozličných náboženských bratrstev, populárních na přelomu 17. a 18. století.

Mnozí členové řádu činili vlastní odkazy svých „osobních“ knih řádu a konventu. Viz například knihy Stephana Hungera, kooperátora v Jiřicích, původem znojemského kapucína, pocházejícího ze zrušeného kláštera v Mikulově, po němž se zachovalo na padesát svazků převážně kazatelské a jiné teologické literatury. Výraznější velké knižní dary však znojemští kapucíni nezískali, většinou jde o jednotlivosti. Větším odkazem byl částečně knižní, převážně ale finanční dar Františka Kaivase z něhož kapucíni zakoupili oblíbenou Fleuryho církevní historii až do svazku 58.

Z josefínských sekularizací znojemští kapucíni mnoho nevytěžili, kromě ojedinělých knih brněnských dominikánů a jaroměřických servitů. Na rozdíl od brněnských kapucínů nemají ani knihy ze zrušených kapucínských klášterů (kromě několika z Náměště). Mimořádným přínosem tak byly pouze knihy ze zrušeného premonstrátského kláštera v Louce, mezi nimiž bylo i šest prvotisků a přes padesát tisků ze 16. století. O tisky ze 17. století a mladší větší zájem neměli.

O uspořádání a správě knihovny nemáme ze starších dob žádné zprávy. Nejstarší katalog je až z roku 1782, kdy byla knihovna nově vybudována a utříděna.

Tehdy byla vystavěna nová ohnivzdorná místnost nad průjezdem kláštera, její strop vyzdoben malbami, opraveny a ozdobeny staré knihovní skříně a především byly jednotně upraveny hřbety knih jejich přetřením šedou olejovou barvou a opatřením černými nápisy (tituly) a barevnými kartušemi se signaturami (písmeno oboru a číslo), které jsou po nynějším přesignování celého fondu (před nynější katalogizací) pod úvodní zkratkou „ZK-“, nadále v systému vedeny jako tzv. druhá signatura. V tehdejší

době byly zřejmě také vytištěny a nastříhány jednotné papírové proužky s proveniencí „Loci Capucinatorum Znoymae“ a vlepeny jako exlibris do většiny knih.

Knihy byly také nově sepsány v oborovém svazkovém katalogu. Knihovník Callixtus seřadil knihy do oborů dle jednotlivých písmen od A po U. Záznamy uvádí pořadové číslo, autora a název, místo vydání, rok a formát. Každé písmeno je dále rozděleno na formáty (zpravidla folia až dvanáctky) a v jednotlivých formátech jsou knihy označeny pořadovými čísly. K tomuto oborovému a zároveň místnímu katalogu je v témže svazku připojen autorský rejstřík se jménem a signaturou a rejstřík dle křestních jmen, neboť velké množství knih je od kapucínských (a jiných řeholních) autorů vystupujících pod svými řeholními jmény a „predikáty“ dle svatých.

V první polovině 19. století byly všechny původní záznamy přeškrtnuty a na nepopsaných listech nahrazeny novými, bez ohledu na formáty, s průběžným očíslováním a byla přidána skupina Y a Z. Původní signatury nebyly zrušeny, naopak byly ještě rudkou vepsány na přední přidešti (včetně jednotné provenience) a bylo jich v době přepracování katalogu 2450.

Později byla vytvořena nová řada signatur pro přírůstky, které nebylo možno vměstnat do původního systému. Nová řada signatur měla jen dva formáty a je na hřbetech knih na nalepených papírových štítcích.

V knihovně znojemských kapucínů se dochovalo množství původních vazeb, neboť řád neměl prostředky na jednotnou převazbu (tak jako tomu bývalo zvykem například v zámeckých knihovnách). Knihy tak mají provedenou jednotnou úpravou pouze nátěrem hřbetů. Na vazbách se tak setkáváme i s větším počtem fragmentů středověkých (především liturgických) rukopisů i prvotisků. Mnoho knih ze 17. i 18. století má pochopitelně velmi podobné vazby pouze s odlišným dekorem a případnými supralibros. Popis vazeb byl proto prováděn s maximální pečlivostí a podrobností. Sledovatelné jsou například vazby knih premonstrátů v Louce a dominikánů ve Znojmě, pocházející snad z téže knihařské dílny.

Je zajímavé, že podobně jako u brněnských kapucínů se i ve Znojmě knihovna prakticky uzavírá počátkem 19. století nepochybně v souvislosti s útlumem činnosti a působnosti řádu i výrazným (regulovaným) poklesem řádových členů.

Po drastickém zrušení kláštera v roce 1950 byla jeho knihovna předána do správy tehdejší Universitní knihovny v Brně a po uložení na několika nevyhovujících místech se nakonec stala důstojnou součástí moderního a bezpečného depozitáře oddělení rukopisů a starých tisků v novostavbě Moravské zemské knihovny v Brně.

Dosud byly zpracovány a publikovány pouze prvotisky a tisky ze 16. století a byl pořízen prozatímní stručný a dnes již zcela nevyhovující lístkový autorský katalog ukazující na téměř 3300 svazků. Obsahová struktura kapucínské knihovny je specifická. Její většinový základ tvoří tisky 17. století z doby největšího rozmachu a popularity řádu, které většinou nebyly dosud u nás ani v jiných knihovnách katalogizovány (není tedy často možnost srovnání). Mnohdy se jedná o unikáty (někdy žel defektní), pocházející z „okrajovějších“ míst knižní produkce (například ze Slezska, nebo z Rakouska). Staré tisky jsou vydané v malých nákladech u méně známých tiskařů, spíše pro „interní“ účely a často s „unikátním“ obtížně identifikovatelným autorstvím z okruhu řeholních bratrů z různých míst Evropy. Kompletní podrobná exemplářová katalogizace knihovny znojemských kapucínů bude dokončena v příštím roce.

PhDr. Zdeněk Kubík

F.5. Zpracování starých hudebnin

V letošním roce bylo dokončeno zpracování všech 1511 rukopisů z fondu hudebního oddělení MZK. Každý dokument byl odborně zkoumán z hlediska provenience, datace a konfrontován s dostupnými specializovanými databázemi a relevantní muzikologickou literaturou. Ke každému katalogizačnímu záznamu, vytvořeném v systému Marc 21, byl vytvořen hudební incipit, a to v takovém rozsahu, který umožňuje bezpečnou identifikaci skladby v napojení na databáze, které se zaměřují na sběr a prezentaci hudebních pramenů (např. RISM). Všechny záznamy byly opatřeny mimo jiné konspektem a vedlejším věcným záhlavím, aby byly co nejnázve vyhledatelné. Vzhledem k jedinečné povaze katalogizovaných hudebních rukopisů jsme přistoupili ke skenování dochovaných titulních listů. Tyto jsou nyní přístupny čtenáři při zobrazení hledaného záznamu. Případné další důležité poznatky z odborného zkoumání dokumentu (dobové přípisky, poznámky opisovačů a vlastníků hudebnin) byly zaznamenány do příslušného poznámkového pole. Zjištěné omyly předchozích katalogizátorů byly ve světle nových poznatků korigovány. V případě nesprávného zařazení rukopisu mezi tisky byly svazky i záznamy opatřeny správnou lokací.

Sbírka hudebních rukopisů zahrnuje všechny významné dobové hudební formy a obsazení, od osmdesátých let 17. století do padesátých let století dvacátého. Stěžejní část sbírky pochází ze druhé třetiny 19. století. Z hlediska provenience tvoří rukopisy poněkud nesourodý celek. Vedle několika kolekcí menšího rozsahu se zde vyskytují jednotlivé hudebniny bez jednoznačného provenienčního určení. Ze samostatných celků je možno jmenovat především: torzo rukopisů brněnské Winikerovy půjčovny hudebnin, partitury z bývalého *Brünner Stadttheater*, sbírku Josefa Kozlíka, učitele a varhaníka v Bílovicích nad Svitavou, či kolekci autografů Otty Zweiga z Olomouce, Alfréda Mahowského a Rudolpha Wiesnera z Brna. Z Itálie poloviny 18. století pochází malý, leč pozoruhodný soubor šesti hudebnin Giovanni Battisty Martiniho. Za zmínku stojí unikátně dochovaný rukopisný sborník, které se dostal do fondu HO MZK ze zahraničí. Jedná se o sborník italských árií (RKPMus-0763.835), který dle poznámky opisovače pravděpodobně pochází z Říma konce 17. století. Předpokládáme, že se jedná o výběr z dobových italských oper. Vedle anonymních skladeb jsou zde zastoupeni italští operní skladatelé, F. Gasparini, L. Mancini a G. Perti.²

---

² Druhý významný hudební sborník z počátku 18. století, sig. CH-RKP-103, zpracovaný v rámci katalogizace knihovny Chorinských, se nachází ve fondu starých tisků a obsahuje loutnové taneční skladby.

Pozornost si zaslouží také několik dochovaných hudebnin českého kantora Františka Matějovského.

V celkovém počtu 1511 hudebních rukopisů jsou jednotlivé hudební žánry obsazeny takto: světská vokální hudba (323 dokumentů), duchovní hudba (266), divadelní hudba (211), orchestrální hudba/hudba pro více nástrojů (211), hudba pro strunné a smyčcové nástroje (197), hudba pro klavír (183), hudební teorie (49), hudba pro dechové nástroje (34) a hudba pro bicí nástroje.

Světskou vokální hudbu, která tvoří největší soubor sbírky, reprezentují především písně s doprovodem klavíru či kytary, například anonymní sborník *Lieder-Sammlung mit Begleitung der Guitarre* (RKPMus-0600.456), soubor 22 písní na německé texty pro zpěv a klavír od J. N. Kaňky, *Wě nec ze Zpěwů Wlasteneských* od V. Wunderlicha, A. Tovačovského-Förchgotta, J. V. Schmitta, smíšené a mužské sbory (např. K. Bendl, J. L. Bella, J. K. Knahl, P. Křížkovský, F. Martinic, L. E. Měchura, E. Vašák). Z díla moravského skladatele a katedrálního varhaníka od sv. Petra a Pavla v Brně Františka Musila je dochováno 20 opisů jeho písní z přelomu 19. a 20. století.

Duchovní hudba je zastoupena především opisy hlasů skladeb katolické figurální chrámové hudby (typické obsazení - soprán, alt, tenor a bas, komorní orchestr a varhany), tak jak ji běžně nacházíme v dobových českých a moravských kostelních sbírkách. Dobovou oblíbenost mší bratří Haydnů (obzvláště J. Haydna) v našich zemích dokládá jejich početné zastoupení (20 mší) i ve zpracovaném souboru rukopisů. Ze sbírky brněnského regenschoriho od Sv. Jakuba M. Altmanna pochází *Missa ex A* z první čtvrtiny 18. století. Partitury a opisy hlasů třech oratorií C. E. Weinliga, dále oratoria J. H. Rolleho a Niemayera mají lipskou provenienci. Do fondu MZK se dostaly tyto rukopisy z torza sbírky hudebnin Winikerovy hudební půjčovny v Brně. Unikátně se dochovalo údajné Mozartovo moteto *Venti, fulgura*. Kratší paraliturgické skladby představuje soubor pohřebních písní z poloviny 19. století.

Divadelní hudební produkci reprezentuje pozoruhodná a v odborné literatuře dosud nezhodnocená kolekce singšpílových partitur povětšinou z bývalého brněnského německého divadla *Brünner Stadttheater*. Z autorů jsou zastoupeni C. Binder, J. Brandl, C. Millöcker, A. Müller, F. Von Suppé, C. F. Stenzel a A. Storch. Dochovaná razítka a provozovací poznámky dokládají propojení mezi brněnským německým divadlem a vídeňským divadlem Carlstheater, kde zastávali někteří z uvedených autorů kapelnickou funkci, a produkcemi v Josephstadtu.

Mezi hudbou orchestrální či komorní a skladbami pro jednotlivé nástroje převažují symfonie (F. X. Brixi, D. Hataš, I. Klauseck, K. Kohout, J. K. Neruda), smyčcové kvartety (F. Kramář), drobné skladby, tance a variace pro klavír (J. N. Hummel, sbírky tanců pro klavír, které shromáždila brněnská měšťanka F. Kovaříková: *Brünner Redout-Deutsche, Sammlung für das Pianoforte, Sammlung von verschiedenen Stücken für das Pianoforte*, dále anonymní sborník skladeb pro cembalo z 2. pol. 18. století, anonymní sborník skladeb pro klavír z roku 1841), violoncello (sborník skladeb různých autorů od H. Wihana) a dua pro housle a flétny.

Z hudebně teoretických prací se dochoval opis souborného díla J. G. Albrechtsbergra, dále rukopis *Harmonie- und Generalbass- Lehre* Josefa Dreslera, *Houslí škola* J. N. J. Filčíka, škola generálbasu F. Kauera, škola na harmonium J. Kozlíka, *Violoncell-Schule* od B. V. Šťastného, *Fundament zum General Bass von Pausenwag* od J. Zahradníčka.

Hudebně teoretické spisy se nacházejí také v torzu sbírky Františka Matějovského. O Františku Matějovském, který byl pravděpodobně kantorem, nejsou dostupné žádné informace a není ani známo, jakým způsobem se jeho hudebniny dostaly do fondu Moravské zemské knihovny. Nabízí se pouze domněnka, zda se nejedná o některého z předků skladatele a varhaníka Františka Matějovského z Nechanic. Z jeho někdejšího archivu se v MZK dochovalo několik drobnějších skladeb (dvě kostelní árie, dueto pro lesní rohy, jeden smyčcový kvartet a variace pro kytaru a flétnu), ze kterých si nelze učinit ucelenější představu o jeho kompozičním umění. Není navíc zřejmé, zda je těchto skladeb autorem nebo pouze vlastníkem. O to větší zájem vzbuzují jeho dvě didaktická dílka – *Knih pro cvičení se v Generalbasu (Anfangsgründe des Generalbasses)*, a *Malá škola na Clavier*. Předloha učebnice generálbasu není známa. Z hlediska jazykového Matějovský v tomto díle s češtinou pravděpodobně teprve experimentoval. Začal psát česky, z neznámého důvodu však od toho již uprostřed druhé kapitoly upustil a pokračoval německy. *Malá škola na Clavier* je překladem původní Pleyel-Dusíkovy školy *Methodé de Pianoforte – par Pleyel et Dussek etc. á Paris chez Pleyel*. V oblasti samotné techniky hry autor poměrně věrně reprodukuje předlohu a nepředkládá žádnou vlastní invenci. Význam jeho překladu spočívá především ve zprostředkování moderní dobové učebnice adeptům klavírní hry v mateřském jazyce, který se v této době teprve nově formuje. Obzvláště zajímavý je v tomto směru malý italsko – německo – český slovníček (*Vysvětlenj Kunstowných slow*), který se nachází v úplném závěru. Spis je tak pro nás zajímavý především tím, jak se překladatel vypořádává s původními

hudebními termíny. Obě Matějovského dílka jsou pro nás dnes cenným příspěvkem k poznání procesu reformace českého hudebního názvosloví v 1. polovině 19. století.³

Při zpracovávání fondu hudebních rukopisů vyšly najevo nové skutečnosti, které umožnily identifikaci, popřípadě kompletaci jednotlivých sbírek. Jedná se o sbírku opisů hudebnin z 2. poloviny 19. století, kterou pořídil Josef Kozlík (1862 – 1924), učitel v Bílovicích nad Svitavou. Z jeho pozůstalosti se dochovaly dobové opisy Janáčkových sborů, dále chrámová hudba, a to především hudební vložky do mší a pohřební písně. Část hudebnin pořídil jeden z jeho předků Ondřej Kozlík. Tyto hudebniny pocházejí z 1. poloviny 19. století.

Důsledným muzikologickým rozbořem části hudebnin z bývalé Winikerovy hudební půjčovny v Brně bylo zjištěno, že MZK vlastní část hudebního archivu významného nástupce J. S. Bacha ve funkci kantora u Sv. Tomáše v Lipsku Johanna Gottfrieda Schichta (1753 – 1823). Na základě korespondence s odborníkem na svatotomášský archiv dr. Stefanem Altnerem z Lipska vyšlo najevo, že tyto hudebniny opustily Lipsko v 1. polovině 19. století, a od té doby jsou některá díla z této části Schichtova archivu pokládána za nezvěštná. Jedním z nich je oratorium *Die Feyer des Todes Jesu* od významného německého skladatele a Bachova současníka Johanna Heinricha Rolleho (1716 – 1785). V této části Schichtova archivu se nacházejí převážně partitury a party figurálních mší katolické chrámové hudby (např. J. Haydn, F. Süssmayer). Dle dochovaných Schichtových poznámek na hudebninách byly tyto mše prováděny koncertantně nejméně ve dvou lipských chrámech (Thomaskirche, Nicolaikirche). Tyto dochované hudebniny jsou cenným dokladem recepce katolické hudby v protestantském prostředí počátkem 19. století.

Specifikum tvoří sbírky autografů tří skladatelů německé národnosti, kteří působili na Moravě v 1. polovině 20. století, Otto Zweiga, Alfreda Mahowskeho a Rudolpha Wiesnera.

Otto Zweig (1874 – 1942) se narodil v Prostějově, ale celým svým životem a působením byl spjat s Olomoucí. Pocházel z bohaté obchodnické rodiny a podnikal ve sladovnictví. Jako školový hudebník byl významnou osobností olomoucké kulturní scény 1. poloviny 20. století. Byl členem olomouckého spolku *Schlaraffia*, který si vzal za úkol rozvíjet umění a kulturu ve spojení s humorem v německé řeči. Pro spolkové slavnostní příležitosti psal své kompozice. Ve fondu hudebních rukopisů se dochovalo 52 autografů jeho skladeb (písně, kantáty, sonáty pro různá obsazení, orchestrální skladby). Zweigův odkaz ve fondu HO MZK je významný, neboť autor sám jako osoba židovského původu zahynul v

³Viz. Milota, Jiří: Dvě rukopisné učebnice Františka Matějovského, *Acta musicologica*, 2, Brno 2009, – v tisku

koncentračním táboře Treblinka a jeho dílo nebylo dosud v muzikologické literatuře nijak zhodnoceno.

Autografy skladeb Alfreda Mahowskeho a Rudolpha Wiesnera představují důležitý vhled do kultury brněnské německé menšiny 30. a 40. let 20. století. Mahowského dílo (ve fondu MZK 20 autografů), zvláště operní (Knecht Jernej, autograf z fondu MZK), v poslední době zažívá pozvolnou renesanci zájmu muzikologů. Dílo R. Wiesnera je dnes již zcela zapomenuto, ač ve fondu MZK se mezi jeho 18 autografy převážně orchestrálních skladeb nacházejí např. jeho čtyři symfonie z válečných let. Příčinou je asi skutečnost, že část Wiesnerova díla, která vznikla za 2. světové války jej v očích české veřejnosti zdiskreditovala (orchestrální pochod Sieg Heil!).

Zajímavé poznatky k poznání pramenné základny díla Vítězslava Nováka přineslo také podrobné zkoumání jeho údajných autografů. Jedná se o klavírní Bagatelly a Písničky v národním tonu na slova lidové poezie moravské. Ani jeden autorův z těchto Novákových autografů není znám a tedy není ani zaznamenán jako pramen v Tematickém katalogu V. Nováka, který vyšel v nedávné době. Význam těchto dvou autografů je o to větší, že se částečně liší od ostatních předloh, což by mělo být zohledněno v případných edicích těchto děl.

Práce na hudební části výzkumném záměru Historické hudební fondy Moravské zemské knihovny, která nespočívala pouze v prosté katalogizaci jednotlivých položek, ale byla doprovázena ve vybraných případech zevrubným muzikologickým výzkumem přinesla velké množství nových poznatků. Tyto umožnily nově odhalit dosud neznámé vazby mezi jednotlivými hudebninami, což vedlo k ucelení jednotlivých sbírek v rámci fondu HO MZK. Na tato zjištění bude možno v budoucnosti dále navázat dílčími výzkumnými projekty.

Bc. Jiří Milota a Mgr. Pavel Žůrek

F.6. Testování knižních scannerů

V letošním roce jsme měli možnost formou zápůjčky krátce otestovat tři velkoformátové knižní scannery – **Book2net RGB**, **Bookeye 3A2** a **Zeutschel Omniscan 14000 TT**. Jejich srovnání je zaměřeno především na praktické otázky související s digitalizací – uživatelská přívětivost, snadnost obsluhy, rychlost a přiměřená kvalita skenování. Popisované poznatky vycházejí z testování konkrétních kusů, některé parametry mohly proto být negativně ovlivněny převozem, sestavením apod.

Book2net je bezkontaktní skener tradiční konstrukce se snímací hlavou umístěnou vysoko nad skenovací plochou. Po stranách jsou světelné trubice s LED diodami, které se bezhlučně otáčejí kolem své osy a osvětlují právě skenované místo. Pracovní plocha (kolébka) skeneru je rozdělena na dvě poloviny, z nichž každá je umístěna na silných pružinách a lze ji stlačit o cca 10 cm níže. Tmavé plátno, kterým jsou obě poloviny potažené, vyplňuje i mezeru mezi deskami a pružně obepíná hřbet knihy jakékoliv tloušťky. Obě poloviny kolébky lze zafixovat otočnými knoflíky v požadované výšce. Snímanou knihu je možné skleněnou deskou přes odpor pružin vtlačit do kolébky a ocelový rám desky „zacvaknout“ do nerezové západky. Potom lze výšku kolébky otočnými šrouby zaaretovat. Po oskenování dvoustrany a otevření příklopu zůstává kniha ve stejné poloze - stránka se otočí - příklop uzavře a snímá se další. Po několika kopiích se výšky stran změní, aretační šrouby se tedy uvolní a pružiny vytlačí knihu zespodu vůči skleněné desce. Toto konstrukční řešení zaručuje vždy stejnou vzdálenost skenované plochy od snímače a také fixaci svazku na stejném místě. Výsledkem je snadná úprava pořízených kopií, zejména jejich automatický ořez.

Skener se připojuje k počítači pomocí USB rozhraní a jeho používání se vyznačuje naprostou spolehlivostí, ať už precizně zpracovaných mechanických dílů nebo při komunikaci s počítačem. Produkované kopie mají maximální rozlišení 400 DPI, jsou dostatečně ostré, kontrastní a barevně věrné. K oskenování 5 stran vázané předlohy o velikosti A3 při rozlišení 300 DPI potřebuje skener cca 1 minutu a je tak nejrychlejším ze všech zde uvedených.

Bookeye má nepohyblivou, statickou snímací hlavu umístěnou nad skenovací plochou a po stranách osvětlovací hranoly s LED diodami, které se otáčejí kolem své osy a osvětlují právě skenovaný pás předlohy. Skenování knih usnadňují dvě černé dřevěné desky umístěné na motoricky ovládaných pístech. Pomocí tlačítek na ovládacím panelu se reguluje jejich výška, čímž se (po chvíli laborování) může docílit vodorovné plochy obou stran skenované předlohy. Svazek se pak může přiklopit sklem, jehož ukotvení k základně není zdaleka tak pevné jako u Book2net a slouží opravdu jen jako zábrana proti pohybu stránek při skenování. Pro zajištění vodorovnosti skenované předlohy a její fixaci tedy příklop použít nelze a obsluha musí neustále kontrolovat umístění svazku a jeho vodorovnost – odchylky potom motorem dorovnávat. Pro umístění hřbetu knihy lze šířku mezery mezi deskami upravovat, bohužel však není vyplněna plátnem jako u Book2net a nezbývá než si vypomoci vlastní tmavou podložkou.

Skener má v sobě zabudované PC a především proto se připojuje do sítě pomocí ethernetového portu, připojení přímo k počítači prostřednictvím USB nebo

FireWire neumožňuje. Rychlost skenování u Bookeye je cca 2x pomalejší než u Book2net. Stabilita celého systému nebyla právě silnou stránkou daného přístroje a skener měl evidentní náchylnost k „zamrzání“. Někdy pomohlo tlačítko reset, často však nezbývalo než skener „vypnout a zapnout“ a počkat, než se celý systém znovu rozjede. Tato nestabilita se pravděpodobně týkala jen daného kusu. Obrazové výstupy jsou kvalitativně na stejné úrovni jako u Book2net - ostré, kontrastní, bez větších barevných odchylek od originálu.

Zeutschel je nepřehlédnutelný skener impozantní konstrukce. Snímač s osvětlovací výbojkou a zrcadlem je umístěn v kyvné hlavě v mírném záklonu nad skenovací plochou. Při každém snímání se hlava skeneru „zhoupne“ zezadu dopředu a pomocí zrcadla osvítí předlohu. Celý pohyb mohutné hlavy je samozřejmě doprovázen náležitým zvukem, který při dlouhodobé práci může být i nepříjemný. Protože světelný paprsek „cestuje“ po skle zezadu dopředu a nikoliv ze strany na stranu (jako u jiných skenerů), odráží se silné světlo od skleněného příklopu - přímo do očí obsluhy.

Tento nepříjemný efekt je zaznamenán ihned během prvního skenování a při dlouhodobé práci musí být velmi obtěžující. Skleněný příklop je motorem ovládaný, obě poloviny knižní kolébky na pružinách lze tlačítkem zafixovat v požadované výšce. Toto konstrukční řešení umožňuje podobně jednoduché nastavení vodorovné polohy svazku jako u skeneru Book2net. Kniha se vtlačí co nejnižše do kolébky, ta se zaaretuje tlačítkem, příklop se motorem uzavře, fixace kolébky se zruší a pružiny svazek vytlačí ke sklu. V této poloze je možné kolébku opět zaaretovat.

Na oskenování 5 stran vázané předlohy velikosti A3 při rozlišení 300 DPI potřebuje Zeutschel cca jeden a půl minuty, což je cca o půl minuty více než skener Book2net, ale o stejnou dobu méně než Bookeye. Barevná věrnost kopií je vynikající. Bílá stránka v knize je opravdu bílá, bez jakéhokoliv nežádoucího zbarvení. Na kopiích je však patrný vyšší digitální šum než bývá obvyklé, který při maximálním rozlišení 600 DPI ještě narůstá a působí již rušivým dojmem.

Rychlost skenerů: Dávka 5 stran vázané předlohy o velikosti A3, rozlišení 300 DPI, včetně otáčení stránek a uzavření skleněného příklopu.

Book2net RGB: 1:08 min

Zeutschel Omniscan 14000 TT: 1:33 min

Bookeye 3A2: 2:05 min

Celkově byl nejlépe hodnocen skener Book2net pro svou spolehlivost, precizní konstrukci a vynikající knižní kolébku. Skenoval rychle a ve velmi dobré kvalitě. Skener Bookeye produkoval velmi dobré kopie, zklamal však nespolehlivostí, nízkou rychlostí a nedotaženou knižní kolébkou. Skener Zeutschel nadchl vynikající barevnou věrností kopií, solidní rychlostí a vysokým rozlišením. Nepříjemně překvapil digitálním šumem a obtěžujícími efekty při provozu.

F.7. Zprávy ze služebních cest

F.7.1. Systems Seminar Tel Aviv 10. – 12. 3. 2009

Systémový seminář se konal od 10. do 12. dubna v izraelském *Tel Avivu*. Dějištěm konference se stal hotel *David Intercontinental*. Přednášky probíhaly paralelně až v 6 sálech. Tématem jednotlivých místností byly: *Aleph, Voyager, SFX & Verde, MetaLib, Primo & DigiTool a DigiTool, Rosetta & Open Platform*. Osobně považuji tuto konferenci za nejpřínosnější svého druhu díky obecně vyšší kvalitě jednotlivých přednášejících – jsou jimi zaměstnanci Ex Libris na vysokých pozicích.

Výběr z přednášek, kterých jsem se zúčastnil:

Welcome to the System Seminar 2009 + Corporate Update

Matti Shem Tov, President & CEO

Prezident společnosti Ex Libris přivítal všechny účastníky konference, kterých přijelo přes 200. Poté stručně představil společnost Ex Libris. Ex Libris zaměstnává více než 440 lidí, z nichž většina pracuje v Jeruzalémě. Dvě třetiny zaměstnanců jsou mladší 39 let, většina je izraelské národnosti, větší podíl je i ze zemí bývalého Sovětského svazu. V roce 1999 pracovalo v Ex Libris 55 zaměstnanců, 29 z nich zde stále ještě pracuje. Někteří z nich byli představeni blíže.

From the Dead Sea Scroll to Google: An Eternal Message via Changing Technologies

Adolfo Roitman, The Izrael Museum, Jerusalem

Adolfo mluvil o historii písma v oblasti Mrtvého moře a zmínil stránku <http://www.imj.org.il>, kde je možné si prohlédnout nafocené svitky, např. Izajášův svitek.

It's All About People

Barry Katz

Barry se zaměřil na téma pozitivní a kvalitní komunikace mezi producentem a zákazníkem. Jednalo se o obecnou motivační přednášku, která zřejmě reagovala na problematické vztahy mezi Ex Libris a koncovými uživateli.

Tímto příspěvkem skončila skupina plenárních sezení společných pro všechny účastníky.

Introducing Aleph Version 20.0

Yoel Kortick

Yoel představil novinky verze 20 oproti verzi 18. Zmínil mj. následující:

- Ve fixních polích bude nově možné používat pro určité pozice rozbalovací menu.
- Ve verzi 18 není možné opravit pomocí tlačítka záhlaví, které je propojené na autority. To již v nové verzi neplatí. Ve verzi 20 je také možné pomocí nového tlačítka „Catalog“ přímo přeskočit na katalogizování daného autoritního záznamu.
- Nová služba „Retrieve Records by Direct Index (ret-06)“, která pracuje na vstupním souboru přímých indexů, např. ISBN. V tomto případě služba vyhledala všechny záznamy obsahující daná ISBN. V souboru *_rejected se budou nacházet nenalezená ISBN.
- Rush hold requests – čtenáři mohou mít možnost zadat urgentní požadavek na knihy s určitým statutem, např. kniha ve vazbě.

What's new in Aleph version 20: A closer Look at Acquisitions Enhancements

Yifat Lulav

Yifat mluvila o obohaceních akvizičního modulu. V tomto modulu v liště „Rejstřík“ přibudou od verze 20 tři nové záložky pro práci s Tipy na nákup zadaných prostřednictvím WWW OPACu, pro hromadné objednávání a hromadné zpracování došlých objednaných zásilek.

What's new in Aleph version 20: A closer look at batch services and alerts enhancements added in version 19

Yoel Kortick

Byly popsány změny, které nastaly již ve verzi 19 a přenášejí se i do verzí vyšších. Do modulů byla nově přidána záložka týkající se služeb – Task Manager. Je zde možné přehledně vidět spuštěné, čekající či ukončené služby. Lze snadno zjistit, s jakým výsledkem proběhly a případně snadno přejít do logu chyb. Je možné použít celou řadu filtrů a vypsát si tak jen hledanou podskupinu služeb. Jako příklad filtrů bych zmínil filtr dle báze, toho, kdo službu spustil, úspěšnosti ukončení či data. Vše

umožňuje nově přidaná oraclovská tabulka Z100. Do ní se ovšem nezapisují uživatelsky definované služby, proto se také neobjevují ve výpisech. Zřejmě se jedná o plánované vylepšení pro vyšší verzi.

V nové tabulce `tab_alert` je možné nastavit posílání upozornění pro konkrétní typy služeb na zadané mailové adresy.

How do I use Aleph expand procedures for indexing?

Yoel Kortick

V následující přednášce se *Yoel* věnoval expand procedurám, které extrahují data z bibliografických záznamů, poté je upraví a virtuálně promítnou změněné zpět. Jsme schopni provádět náhrady či přidání daného rozšířeného textu např. do rejstříků, úplného zobrazení v OPACu, ...

Další velice užitečná procedura je `expand_doc_type`. Slouží k vytvoření virtuálního pole TYP, typ (formát) záznamu. To může být vytvořeno na základě obsahu jednotlivých pozic fixních polí, slov obsažených v určitých polích či prostě jen na základě existence určitých polí. Pole TYP lze samozřejmě indexovat a tím vytvářet jednoduše logické báze (např. digitalizovaných dokumentů). To je v současné verzi 18 neúměrně složitější. Je třeba v určitých případech tvořit nové indexy, které jsou jinak zbytečné a zabírají místo.

How do I create and use fix procedures in Aleph?

Yoel Kortick

Přednáška volně navazovala na předcházející a zabývala se fixy. Fixy se od expandů liší tím, že změny již nejsou virtuální a mohou značně ulehčit práci a snížit chybovost knihovníků. Dají se tak například podmíněně přidávat zapomenutá podpole, nahrazovat řetězce v polích, odmazávat pole, atd.

Yoel vše ukázal na několika příkladech. Na popud publika se rovněž věnoval přidávání speciálních znaků do katalogizačního záznamu. Děje se tak prostřednictvím uvedení daného znaku v decimální hodnotě sady Unicode za zpětným lomítkem.

Oracle Configuration and Usage

David Stoller

David popisoval možná nastavení Oraclu vzhledem k jeho výkonu a možnosti jeho obnovy při pádu databáze. Popisovaný archivní režim již máme v MZK aktivní.

Rovněž poměr výkonosti databáze máme vyšší než uváděný ideální (98 % proti našim 99,4 %). *David* připomněl vydávání critical patch updatů pro Oracle se čtvrtletní periodicitou. Tyto patche je důležité instalovat, jelikož obsahují opravy bezpečnostních děr a jiné záplaty.

Keyword Search of Headings

Hadas Granot

Ve verzi 20 je nyní možné prohledávat rejstříky i podle slov obsažených uvnitř hesla. V současné verzi jsme schopni pouze vyhledat počáteční text a dále **první** výskyt zadaného slova obsaženého uvnitř hesla. Dále je text již řazen standardním způsobem, druhý výskyt se již nebere v úvahu. Tato možnost není automaticky zařazená do upgrade expressu. Automaticky ji tedy neimplementuje a je třeba ji ručně nastavit nebo použít skriptu.

Offline Item Management Tool

Moshe Shechter

Moshe hovořil o nové možnosti správy jednotek – offline správě. V modulu katalogizace přibýlo nové tlačítko „Add to set“. Pomocí něj si mohou vybrat jednotky, se kterými chci později pracovat v režimu offline. Práce je umožněna v sekci Items po kliknutí na Edit Items Set Offline. V momentě uložení jednotky do množiny je ta původní na serveru zamčena. Tím jsou řešeny případné konflikty současné modifikace jednotky v režimu offline a na serveru.

Rosetta for our Future: A digital preservation system

Yaniv Levi

+

The next generation of open platform SDK and API's in Rosetta

Guy Ben-Porat

Yaniv a *Guy* hovořili o systému pro dlouhodobou archivaci dat, Rosettě. Zmínili, že tento systém již funguje na Novém Zélandu, kde se sklízí web, masově digitalizuje či archivují audio a video soubory. Migrace dat na systém Rosetta byla o objemu 10TB, čítala 500 000 souborů.

Následovalo obecné vysvětlení pojmu digitální zpracování dat. Rosetta neobsahuje mechanismus, který by přímo umožnil publikování dokumentů. Obsahuje ovšem

propojení na jiné publikující nástroje, jako např. Primo. Zajímavým sdělením je určitě příslib přednášejících, že při zakoupení kompletního systému Rosetta získá kupující i „okleštěné“ Primo. To bude moci komunikovat právě jen s Rosettou.

Vydání Rosetty verze 2.0 je plánováno na poslední čtvrtletí letošního roku.

How do I design custom services for my Library in Aleph

Yoel Kortick

Během této přednášky *Yoel* předvedl způsob, jakým se dá usnadnit práce knihovníkům, kteří potřebují kvůli své práci spouštět nějaké skripty. Jakékoliv skripty, jedno zda v shellu, SQL či Perlu, je totiž možné po určitých úpravách spouštět přímo z klienta Alephu z menu pro služby.

Díky kombinaci nastavení hodnoty v tagu `<permission></permission>` v xml souborech jednotlivých služeb a uvedení příslušné hodnoty v tabulce `user_function.lng` jsme schopni omezit možnost spouštění dané služby pouze na konkrétní knihovníky.

Bc. Tomáš Prachař

F.7.2. ELAG 2009, New Tools of the Trade, Bratislava, 22.-24.4.2009

Zúčastnil jsem se konference ELAG 2009, pořádané letos Univerzitní knihovnou v Bratislavě. V rámci krátkých přednášek jsem účastníky informoval o záměru MZK vyvinout na bázi IIPImage serveru s podporou Zoomify struktury i podporu pro formát Jpeg2000. Program konference včetně odkazů na prezentace je na adrese <http://indico.ulib.sk/MaKaC/conferenceTimeTable.py?confId=5>.

Ing. Petr Žabička

F.7.3. Rakouská národní knihovna, Vídeň, 23.4.2009

23. dubna 2009 jsme navštívili Oddělení rukopisů, starých a vzácných tisků Rakouské národní knihovny (ÖNB) ve Vídni.

Charakter příruční knihovny

Příruční knihovna, dříve oddělená pro rukopisy a pro staré tisky, se nyní sceluje do společné studovny. Je koncipována jako knihovna sloužící zároveň badatelské veřejnosti i odborným pracovníkům. Obsahuje soubor základních kompendií z oboru, biografických příruček, slovníků, paleografických příruček, soupisových prací a základních oborových časopisů. Všechny počítače jsou připojené k internetu, veřejná přístupnost knihy v digitalizované podobě je kritériem pro její neumístění v příručce.

Mezi badatelsky nejžádanější publikace patří především genealogické a heraldické práce, historické jazykové slovníky, biografické slovníky a ikonografické přehledy. Specializované příručky a katalogy jsou nárazově využívány podle speciálních potřeb badatelů.

Uživatelské prostředí

Velmi inspirující pro MZK obecně je způsob elektronického zpřístupnění publikací ve studovnách. Čtenář pomocí nich může získat detailní přehled o složení příručky online: viz. např. <http://www2.onb.ac.at/kataloge/lesesaal18/lesesaal.htm>. Podobná aplikace se chystá pro připravovanou společnou studovnu rukopisů a starých tisků. Pomocí důmyslného systému druhých signatur, které nám vedoucí oddělení Anton Knoll poskytl, se však s jejím složením můžeme seznámit už nyní. Získali jsme i seznam katalogů rukopisných sbírek, obsažených ve stávající studovně rukopisů.

Na webových stránkách knihovny jsou zpřístupněny i další databáze, které čtenářům usnadňují práci s knižními fondy. Inspirující je například databáze bibliografických údajů k jednotlivým rukopisům, průběžně doplňovaná pracovníky oddělení.

Po vzoru ÖNB bude ve výhledu vhodné vytvořit nebo modifikovat stávající rakouský rozcestník na digitalizované volně přístupné příručky na internetu. Jako značně limitující pro čtenáře MZK se v tomto ohledu jeví omezení přístupu k internetu na studovnu AVM.

Organizace oddělení a průběh prací

Oddělení má ca 35 zaměstnanců, z nichž asi 1/3 přímo zpracovává fond. Na úrovni základního záznamu jsou zpracovány všechny tisky. Práce probíhají zejména v

rámci aktuálních, většinou tematických, projektů; na jednoduchých úkolech (např. přepisování karet) se podílejí i studenti v rámci svých praxí. Dvě pracovnice jsou vyčleněny pro zpracovávání jmenných autorit a věcných hesel. Digitalizace z nedostatku financí probíhá velmi nahodile, spíše v rámci jednorázových projektů. Ve výhledu v ÖNB uvažují o podobných projektech jako MZK - např. v případě úprav provenienčních záznamů se tak otevírají možnosti spolupráce (prolínající se osudy knižních fondů, stejný formát zpracování).

Mgr. Přemysl Bar, Mgr. Jiří Dufka

F.7.4. European workshop on the future of digital preservation and e-infrastructure, Darmstadt, 21.-22.11.2009

Zúčastnil jsem se workshopu organizovaném v rámci projektu PARSE.Insight. Problematika digital preservation se pro MZK stává aktuální vzhledem k připravovanému projektu Národní digitální knihovny, kde hraje dlouhodobé uchování digitálního obsahu centrální roli. Na workshopu jsem se seznámil se stavem poznání na evropské úrovni, což je důležitý předpoklad pro směřování dalšího vývoje u nás. Podrobná informace o workshopu je umístěna na stránce <http://www.parse-insight.eu/events/200909/index.php>. Cesta tak splnila svůj účel.

Bc. Tomáš Prachař

F.7.5. 2nd LIBER-EBLIDA Workshop on the digitization of library material in Europe, Haag, 19.-21. 10. 2009

V pondělí 19.října se v odpoledním programu konaly tyto přednášky (moderoval Hans Geleijnse, Tilburg University Library) :

- Paul Ayris (University College London): Zpráva o činnostech doporučených na prvním workshopu – LIBER - Cesta k digitalizaci
- Javier Hernandez-Ros (European Commission), Ben White (British Library): Veřejně – soukromé partnerství v oblasti digitalizace
- Ricky Erway (OCLC Research): Europeana z pohledu USA

Na ekonomiku a financování zameřenou sekci vedl Wouter Schallier, LIBER a předneseny byly příspěvky:

- Silvia Gstrein (Innsbruck University Library): eBooks & more. Novinky ve službě EOD (E-books on demand)
- Jason Hanley (Google): Google model
- Frédéric Martin (Bibliothèque nationale de France): Ekonomické modely pro digitální knihovny : příklad na Gallice – digitální knihovně Francouzské Národní knihovny
- Rémi Gimazane (Ministère de la Culture et de la Communication): Zdroje z veřejných financí na digitalizaci knih ve Francii

Úterní dopoledne začalo sekcí zaměřenou na potřeby uživatelů, vedla ji Márta Virágos z Debrecínské Univerzity a Národní knihovny Maďarska. Obsahovala tyto příspěvky:

- Roswitha Poll (former Münster University librarian): Digitalizace v evropských knihovnách: výsledky projektu NUMERIC
- Stuart Dempster (Strategic Content Alliance): Uživatel je blbec! Jak se mohou digitální knihovny setkat a odhadnout uživatelsá očekávání
- Catherine Lupovici (Europeana): Strategická diskuze ohledně potřeb pro metadata

Další sekce byla zaměřena na veřejné knihovny, vedla ji Joanne Yeomans, EBLIDA:

- Koen Calis (Bruges Public Library) and Jan Braeckman (Bibnet): Cabriology: The Bruges public library putting digital collections in the local flow
- Magali Haettiger (Bibliothèque Municipale de Lyon): Digitalizační projekt Lyonské veřejné knihovny
- Erland Kolding-Nielsen (Royal and University Library, Copenhagen): Hledání skrytých pokladů. Dánský nástroj pro dostupnost cross-domain (komunikace mezi doménami).

Sekce o aspektech cross-domain, sekci vedla Kristiina Hormia-Poutanen z Národní knihovny Finska.

- Jill Cousins (The European Library and Europeana): Agregování různorodých materiálů pro Europeanu
- Alastair Dunning (JISC): Jaký je cíl digitalizace? Metody napomáhající odhadnout dopad digitálních zdrojů
- Jef Malliet (Erfgoedplus.be Limburg): Příprava cross-domain dat pro sémantický web: zkušenosti z Erfgoedplus.be
- Hildelies Balk (National Library of the Netherlands): Projekt IMPACT jako kompetenční centrum

Sekce o přístupu k digitalizovaným materiálům, vedoucí sekce: Raf Dekeyser, K.U.Leuven University

- Dan Burnstone (ProQuest): Digitalizace evropských starých tisků
- Ralf Goebel (Deutsche Forschungsgemeinschaft) and Sebastian Meyer (Dresden Sächsische Landesbibliothek): DFG viewer pro spolupráci v Německu
- Kai Stalman (Biodiversity Heritage Library): BHL-Europe – Zlepšování spolupráce a přístupu k Evropským biodiverzitním digitálním knihovnám
- Dorothea Sommer (Halle University and State Library): Perzistentní Identifikátory: projekt „URN granular“ v Německé Národní knihovně a Univerzitní a Státní knihovně v Halle

Středeční dopolední workshop o metadatech, standardech, možnostech interoperability, jednoznačných identifikátorech apod., vedený Julií Verleyen z nadace pro Evropskou digitální knihovnu, nepřinesl žádné zásadní nové poznatky.

Mgr. Pavla Švástová, Ing. Petr Žabička

F.7.6. Konference ENRICH, Madrid 5.-6. 11. 2009

Ve dnech 5. a 6. listopadu 2009 jsem se zúčastnil konference, na níž byly prezentovány výsledky evropského projektu ENRICH (European Networking Resources and Information Concerning Cultural Heritage). Místo konání konference bylo v Národní knihovně Španělska (Biblioteca Nacional de España) v Madridu.

Konference začala ve čtvrtek 5.11.2009 v 15 hod. přivítáním účastníků konference ředitelkou národní knihovny (Milagros del Corral Beltrán). Poté dostal slovo Adolf Knoll z NKP, který nejen stručně představil evropský projekt ENRICH – jeho historii a současnost, ale hovořil o počátcích digitalizace historických dokumentů v NKP. Ta začala roku 1995, na přelomu tisíciletí byl přijat formát MASTER pro popis rukopisů, starých tisků a dalších historických dokumentů. Od té doby rozvoj digitalizace v ČR díky programu ministerstva kultury (VISK6). Manuscriptorium – katalog historického fondu a digitální knihovna – se otevřelo i pro zahraniční instituce. První zahraniční knihovny, které poskytly svá data, byly Wrocław a Bratislava. Největší knihovna zapojená do Manuscriptoria je turecká národní knihovna v Ankaře. Manuscriptorium rozvíjí dvojí spolupráci podle typu partnerské instituce: a) s knihovnami, které nemají vlastní digitální knihovnu a nevytvářejí metadata v TEI P5, b) s knihovnami, které mají vlastní digitální knihovnu.

Na úvodní slovo Adolfa Knolla navázali Štěpán Černožský a Tomáš Psohlavec (oba AiP Beroun), kteří se kvůli potížím s technikou střídali se svými prezentacemi. První jmenovaný zdůraznil na začátku svého vystoupení, že díky projektu ENRICH narostl počet digitalizovaných obrazů zpřístupněných přes Manuscriptorium ze 700 tis. na 3,5 mil. Poté přednášející předvedl novou (zatím beta) verzi digitální knihovny Manuscriptorium (<http://beta.manuscriptorium.com/>), její možnosti, vyhledávací nástroje a další možnosti. Kromě nového grafického interface jsou pro uživatele dostupné tyto nástroje. Po registraci může uživatel vytvářel vlastní statické a dynamické (podle zadaných vyhledávacích kritérií se přidávají automaticky další dokumenty) sbírky celých dokumentů a „virtuální“ dokumenty – možnost volby záložek jednotlivých stran nebo folií a tím vytvoření „virtuálního“ dokumentu.

Tomáš Psohlavec (AiP Beroun) hovořil o spolupráci Manuscriptorium s partnery projektu ENRICH (11 řádných partnerů, 14 asociovaných partnerů). Principy spolupráce – respekt k individuálním podmínkám jednotlivých institucí, data jsou uložena u majitelů

a pouze metadata jsou importována do Manuscriptorium (jednoduché technické řešení, majitel má vlastní repozitář, data se neposkytují třetí straně). Není požadován konkrétní formát metadat (MASTER, MARC21, UIMARC, MODS atd.), ale TEI P5 je doporučován. Jednotlivé fáze vytváření konektoru s partnerem: mapování pravidel, transformace (XSL), setup konektoru, rutinní kooperace, konzultace národních polí, proofreading atd. Přednášející ukázal typickou kooperaci Manuscriptorium a partnerské instituce na příkladu heidelberské univerzitní knihovny. Poté byl účastníkům představen editor M-Tool on-line, díky kterému lze vytvářet bibliografická a strukturální metadata v TEI P5 (<http://www.dbase.cz/database/m-tool/m-tool.php>).

Druhý den konference (pátek) byl vyhrazen partnerům a asociovaným partnerům projektu ENRICH. Dopolední část zahájil Lou Burnard (Oxford University Computing Services), který hovořil o schématu TEI P5, jeho historii a současném využití. Nové schéma navazuje na formát MASTER, který byl rozšířen v NK o elementy popisující strukturu a technické parametry dokumentu (MASTER+). TEI P5 navazuje na tradici popisu rukopisů, která sahá až do evropského starověku, a současně se snaží nabídnout co nejširší možnosti i pro alternativní přístupy. Lou Burnard zmínil schémata (DTD, RelaxNG, W3C) a nástroje jako Mtool (AMI, TELMA)

Robert Kummer (Köln University) ukázal jak využít principy sémantického webu pro lepší vyhledávání v digitálních databázích rukopisů a jiných historických sbírek. Příkladem může být CIDOC CRM (<http://cidoc.ics.forth.gr/index.html>).

Tomasz Parkola z Poznaně (Poznan Supercomputing and Networking Center) představil spolupráci mezi digitální knihovnou knihovny vratislavské univerzity a Manuscriptorium. Jelikož vratislavská knihovna nemá předdefinované sbírky historických dokumentů (rukopisů, staré tisky), pracovníci poznaňské společnosti upravili OAI protokol, který sbírá data na základě konkrétních dotazů a předává je pak do Manuscriptorium (např. datum, jazyk, typ, předmět dokumentu). Dotaz je definován v jazyku CQL. Poznaňská společnost spravuje polské digitální knihovny dLibra, které jsou součástí evropských projektů: CACAO, NDLTD, Europeana.

Před první dopolední přestávkou promluvila ještě paní Pepa Michel z Národní knihovny Španělska o španělské digitální knihovně (prezentace byla ve španělštině).

Po přestávce na kávu jako první vystoupila Luminita Gruia z rumunské národní knihovny o spolupráci s Manuscriptorium. Její instituce je řádným partnerem projektu ENRICH poskytujícím svá data v Manuscriptorium.

V následující prezentaci dva představitelé z univerzity v Kopenhagen - Matthew J. Driscoll a Eric A. Haswell – ukázali digitální knihovnu islandských rukopisů (www.handrit.org). Digitální knihovna funguje ve třech jazykových mutacích – anglicky, dánsky a islandsky. Pro digitální knihovnu byl vyvinut speciální databázový formát eXist (www.exist-db.org), který zpracovává data XML na serveru Apache a PHP. Vyhledávacím jazykem je Xquery. Detailně pak hovořili o vytváření autoritních záznamů (jména, místa). Používají jmenný prostor <xml:id> v elementech <listPerson> apod. V textu záznamu se pak odkazuje na identifikační číslo v atributu @key.

Karl Heinz (ICARUS) představil digitální databázi středověkých a novověkých listin z církevních a ústředních archivů (www.monasterium.net) – 70 partnerských institucí z 10 zemí. Značkovací jazyk pro listiny CEI – Charter Encoding Initiative (www.cei.uni-muenchen.de). Uživatelé digitálního archivu monasterium.net mají možnost se podílet na editaci záznamů listin v editoru EditMOM.

Karin Zimmermann z univerzitní knihovny v Heidelbergu představila spolupráci s Manuscriptorium. V univerzitní knihovně existuje digitalizační pracoviště, kde se v průměru digitalizuje jeden rukopis denně.

Cristina Vertan (Hamburg University) hovořila o multilinguitě v digitálních knihovnách. Je velmi těžké definovat obecnou ontologii, která reflektuje obsah dokumentu (rukopisu). Ty pocházejí z různých dob, různé jazyky, morfologie, tematika, jazyk není standardizovaný apod. Představení projektu TEUCHOS - Research infrastructure for classical philology (2007-2010) - (www.beta.teuchos.uni-hamburg.de)

Consuelo Dutschke (Columbia University) představila elektronický katalog rukopisů a digitální knihovnu ze sbírek knihoven v USA.

Peter Robinson (University of Birmingham) upozornil na skutečnost, že drtivá většina digitalizovaných rukopisů na internetu nemá u sebe informaci o signatuře a další informace. Přednášející navrhl, aby se všechno publikovalo a pak spolupracovalo online. Musí být ale shoda názvových konvencí: nebudovat knihovny na konkrétním systému, ale podporovat přijetí shody na konvencích co nejširší komunitou.

Jill Cousins (EDL Foundation) představila projekt Europeana, která se chce stát hlavní agregátorem digitálních dat v Evropě (agregátor agregátorů). Různé typy dokumentů, z každého záznamu lze prokliknout na původní umístění, správa na lokální úrovni: TEL, EFG (european film gateway), APENet (archivy), Culture.fr (portail de la culture) ...

Luigi Siciliano (University Library of Bolzano) představil projekt multilinguality a interoperability metadat: www.cacaoproject.eu. Nástroje dostupné na <http://www.cacaoproject.eu/outcomes/list-of-deliverables/>. Všechna XML schéma dostupná na www.unibz.it/library/standards.

Luis Ensenat Calderón (State Archives Office of Spain) představil projekt APENet, který má sdružovat evropské archivy a jejich sbírky. Projekt je zatím na začátku. Mezi partnery projektu není ČR. Standardy: EAD, EAC, EAG, METS.

Konferenci uzavřel A. Knoll, který nastínil výhled do budoucna: spolupráce s Europeanou; do konce února/března byl měl začít sběr (harvesting) dat z MNS do Europeany.

Mgr. Přemysl Bar